

Europa

Zwitserland blijft buiten Europa

De Zwitserse bevolking heeft zich op 6 december jl. tegen deelname aan de Europese Economische Ruimte uitgesproken. De EER is een verdrag tussen de lidstaten van de Europese Gemeenschap en de Europese Vrijhandels Associatie (EVA) en behelst kort gezegd niet meer dan het aanschuiven van de EVA-landen bij de op 1 januari 1993 tot stand komende Europese interne markt.

Alleen landbouwproducten zijn uitgezonderd van het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en arbeid tussen EG en EVA.

De EER is daarmee voor de andere landen niet van de baan. De overige EVA-landen hebben uitgesproken dat zij de EER zeker doorgang willen laten vinden. Zij zullen het verdrag heronderhandelen en, met de toevoeging van een protocol waarin de Zwitserse buitensluiting is geregeld, opnieuw ratificeren. Dat proces is van technische aard en zal daardoor leiden tot een vertraging van ongeveer een half jaar.

De regering en het traditioneel sterke maatschappelijke middenveld in Zwitserland hebben zich tevergeefs bijzonder ingespannen om de bevolking te overtuigen van het nut van de EER. Het land had er veel bij kunnen winnen en weinig te verliezen. De positieve kanten van het verdrag werden overigens nauwelijks betwist. Vrijere handelsstromen, grensoverschrijdend kapitaalverkeer en dito dienstverlening dragen immers bij aan de economische ontwikkeling. Blijkbaar vond een meerderheid echter de keerzijde zwaarder wegen.

Tegen de EG

Het is belangrijk te weten wat de Zwitserse burgers van acceptatie heeft weerhouden. De regering heeft immers de aanvraag voor het lidmaatschap van de EG al aan de Europese Commissie voorgelegd, een stap die in het verlengde ligt van deelname aan de EER. Maar af-

wijzing van de EER is een a priori afwijzing van de EG.

De gezamenlijke noemer waaronder de bezwaren tegen de EER zijn te vatten, is een nationalistische. Het land heeft een unieke geschiedenis van internationale onafhankelijkheid en neutraliteit, die maar vijf jaar geleden nog eens is onderstreept door het afwijzen van het lidmaatschap van de Verenigde Naties. De EER tast die onafhankelijkheid enigszins aan. Het land zou een hoeveelheid regelgeving van Europese makelij moeten overnemen, zonder daarop enige invloed uit te kunnen oefenen. Dit zogenaamde 'acquis communautaire' omvat de Europese interne markt en daarmee ook het grensoverschrijdende verkeer van arbeid; een schrikbeeld voor de Zwitsers. Zij hadden op dat punt al een overgangperiode van vijf jaar bedongen, maar zouden er uiteindelijk toch aan moeten geloven.

Het land is gewend naar believen arbeiders aan te trekken en weer de grens over te zetten en daaraan zou een einde komen.

De Zwitserse arbeidsmarkt is traditioneel zeer krap, hoewel in de afgelopen twee jaar de werkloosheid is verviervoudigd tot 3,9% van de beroepsbevolking. Het openen van de poorten zou de werkloosheid zeker op korte termijn, en misschien ook op lange termijn, doen toenemen. Waar de Zwitsers mogelijk meer bevreesd voor zijn is te veel directe invloed van buitenlanders in het Zwitserse leven. Het lidmaatschap van de EG zou via de impliciete acceptatie van het verdrag van Maastricht zelfs burgerrechten geven aan niet-Zwitsers.

Een ander punt is dat Zwitserland een zekere zelfgenoegzaamheid niet vreemd is. Het land is immers het rijkste land van Europa, zonder de EG. Waarom dan nu een toenadering door middel van de EER? Bovendien blijft het daar niet bij; het EG-lidmaatschap is een logische volgende stap. Veel Zwitsers zijn er bang voor in een Europese stroomversnelling terecht te komen, hoewel ook voor toetreding tot de EG weer een referendum zou moeten worden gehouden. Om die reden heeft een aantal groeperingen "Ja zum EWR, Nein zum EG" verkondigd¹. Het deelnemen aan de EER zou het lidmaatschap van de EG overbodig maken. Met andere woorden; de nadelen van het EG-lidmaatschap, met name het verlies van de Zwitserse identiteit, werden als excuus gebruikt om

vóór de EER te kiezen. De stemming ten aanzien van de EG is dus negatiever dan die ten aanzien van de EER. Een goed voorbeeld is de agrarische sector. Die zou in de EER nog buiten schot blijven, maar in de EG niet. In Europa worden de Zwitserse boeren het zwaarst gesubsidieerd. Die positie zouden zij in het geval van EG-lidmaatschap natuurlijk kwijt raken. Opvallend is dat de Duitstalige kantons het verdrag unaniem hebben afgewezen. Wat de rurale kantons in het oosten betreft, is dat niet zo vreemd, maar zelfs de meer ontwikkelde kantons Zug en Zürich laten de genoemde argumenten zwaar wegen. Blijkbaar hebben de Franstalige Zwitsers minder moeite met het 'acquis'.

Directe consequenties

Het niet-deelnemen aan de EER heeft belangrijke nadelen voor de Zwitserse economie. De belangrijkste is het missen van de groei-impuls die uitgaat van de liberalisatie van het internationale verkeer via de Europese interne markt. Hoewel de werkloosheid door import van arbeiders op korte termijn zou toenemen, zou de economische groei op lange termijn een positiever beeld te zien geven. Eerdere vrijhandelsovereenkomsten, de creatie van de Zwitserse binnenlandse markt in 1848, de deelname aan de GATT en het bilaterale vrijhandelsakkoord tussen Zwitserland en de EG van 1972, hebben alle een toename van de groei tot gevolg gehad. Zwitserse banken schatten het positieve effect van de EER op het bbp op 4-6%, uitgemeerd over ongeveer tien jaar². De economische groei is op het moment zwak: al twee jaar is er geen sprake van reële groei. De economie had een steuntje in de rug dus goed kunnen gebruiken. De afwijzing doet het vertrouwen in de economische ontwikkeling echter niet toenemen. Ervaringen in Zweden hebben aangetoond dat de investeringen van de eigen bedrijven zich snel naar het buitenland kunnen verplaatsen en daarmee de economie verder onder druk zetten.

De industrie en het bankwezen hebben op de afwijzing gereageerd met een oproep tot het verhogen van de dynamiek van de economie ter compensatie van de 'gemiste' groei. Daar-

1. EWR: Europäisches Wirtschafts Raum.
2. A.F. Galli, *Switzerland on the road to Europe*, Swiss Volksbank.

mee doelt men op de kartelvorming die de Zwitserse economie eigen is. Ook de OESO leverde hierop recent nog kritiek³. Veel industrieën zijn sterk gekartelliseerd en daarmee weinig flexibel. Prijsafspraken zijn heel gewoon, resulterend in een prijspeil dat 44% boven het EG-gemiddelde ligt⁴. De concurrentiekracht moet verbeteren om de economie in gang te houden, terwijl de kartels die ontwikkeling juist blokkeren. Waarschijnlijk luistert de regering naar de kritiek en zal de kartelwetgeving op termijn op de helling gaan. De positieve effecten hiervan zullen echter beperkt blijven. De buitenlandse concurrentie blijft immers aan banden gelegd, nu de handelsbelemmeringen niet worden opgeheven.

Economisch beleid

Niettemin heeft de Zwitserse economie mede dank zij de kartels lange tijd een bijzondere positie in Europa ingenomen. Tientallen jaren schommelde de werkloosheid rond 1% van de beroepsbevolking, bedroeg de inflatie gemiddeld slechts 4%, was de rente de laagste in Europa en het bbp per hoofd van de bevolking het hoogst. Die bijzondere positie is bezig te verdwijnen. De werkloosheid loopt op, lage inflatie is niet meer bijzonder en als de lage trend in de economische groei van de laatste vijftien jaar aanhoudt, is het land binnenkort ook niet meer het rijkste land in Europa.

Het bijzondere karakter van de financiële markten kan het land waarschijnlijk nog wel vasthouden, zeker nu het voorlopig buiten de EG blijft. Tot voor de afwijzing van de EER anticipeerden de financiële markten erop dat Zwitserland binnenkort zou deelnemen aan de EG en dat daarmee de Zwitserse frank snel zou toetreden tot het wisselkoersmechanisme van het EMS. De rente in Zwitserland zou, gezien het verdwenen risico van wisselkoersfluctuaties, op Europees niveau komen. Ten opzichte van de huidige situatie, een lange-renteverschil met Duitsland van min 1,3%, betekende dat het perspectief van een stijgende rente. De markt hield hier al rekening mee, tot uitdrukking komend in een halvering van het lange-renteverschil ten opzichte van twee jaren geleden. Nu de afwijzing van de EER dit scenario zeer onwaarschijnlijk heeft gemaakt, kan de rente in Zwitserland permanent op een lager niveau blijven dan in de rest van Europa. De frank zal daardoor niet aan kracht winnen; bovendien zal de munt lijden onder de verminderde vooruitzichten voor de Zwitserse industrie vanwege de afwijzing van de EER.

De lage rente is een belangrijk onderdeel van de buitensluiting. Het monetaire beleid kan onafhankelijk van de rest van Europa gevoerd blijven worden. De centrale bank houdt vast aan een vage formule, die erop

neerkomt dat de Zwitserse frank rond DM 0,92 (f 1,23) moet bewegen. In de praktijk wijkt de munt daar nogal vanaf. De OESO bekritiseerde kort geleden nog de ondoorzichtigheid van het binnenlandse monetaire beleid en van het wisselkoersbeleid. Maar daarin komt vast geen verandering, gezien het feit dat een DM- of ecu-koppeling de rente zou doen oplopen.

Voorlopig geen EG-lid

Velen in Zwitserland hebben tegen de EER gestemd om het EG-lidmaatschap af te houden. De aanvraag voor het lidmaatschap zelf ligt daarvoor politiek gezien in de prullenmand. Het land zal zich daardoor in de komende decennia mogelijk ernstig geïsoleerd zien. De vraag rijst of Zwitserland zich kan handhaven als eiland in Europa. De EG is geen conditio sine qua non om economisch te kunnen overleven. Het land zal echter keer op keer tegen de muur van de EG oplopen. Het zal zich telkens tot de EG moeten richten zodra het grensoverschrijdend beleid voor ogen heeft. Waar het gaat om het transitoverkeer door de alpen, buitenlandse handel, internationale rechtspraak, enzovoorts is er de afhankelijkheid van de EG. Die zal minstens gelijk blijven en mogelijk toenemen, zonder dat Zwitserland in de besluitvorming kan participeren. De uitslag van het referendum betekent dat het land dit het komend decennium voor lief zal moeten nemen. De mate waarin de EG aan Zwitserland tegemoet zal komen, zal bepalen of en wanneer het land de noodzaak zal voelen een nieuwe toenadering tot de EG te zoeken.

Jac Kragt

De auteur is werkzaam bij het Economisch Bureau Buitenland van de ABN AMRO bank. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

Kerngegevens Zwitserland, mutaties in procenten

	1990	1991	1992
Volume bruto binnenlands produkt	2,2	-0,5	0,25
Volume particuliere consumptie	1,5	0,75	0,5
Volume bedrijfsinvesteringen	2,4	2,75	-3,5
Volume uitvoer goederen en diensten	2,6	-0,25	4
Volume invoer goederen en diensten	2,9	-1	-0,5
Productie verwerkende industrie	2,7	-2	1
Consumentenprijsindex	5,4	5,8	3,5
Uurlonen verwerkende industrie	5	7	5
Werkloosheid % beroepsbevolking	0,6	1,3	3
Saldo lopende rekening (mrd \$)	12	12	13
Idem in procenten bbp	3,8	3,7	3,9
Saldo overheidsfinanciën in % bbp	0,1	-0,3	-2,8
Guldenskoers frank ^a	1,32	1,26	1,26
Korte rente (driemaands Euro) ^a	8,3	8,1	6,3
Lange rente ((EFFAS, looptijd > 5 jr) ^a	6,4	6,4	6

a. Jaarultimo.

Bron: Economisch bureau ABN Amro Bank

3. OESO, *Switzerland*, OECD Economic Surveys, oktober 1992.

4. A.F. Galli, op.cit.